

LA «RECUPERACIÓ» DE FIDEL AGUILAR

Enric Marquès

Aquest és el títol proposat per l'Enric Marquès per a l'article que volia fer com a introducció del dossier que coordinava. La mort el va sorprendre abans de redactar-lo, però, de fet, bé es pot dir que ja el tenia escrit, perquè des de feia anys havia convertit aquesta qüestió en una reivindicació permanent. Hem pogut confeir, doncs, aquest treball, sense afegir-hi ni una lletra, amb fragments de tres escrits seus, de molt diverses èpoques i procedències, però units per la mateixa intenció i animats pel mateix esperit.

Imatge i obra de Fidel

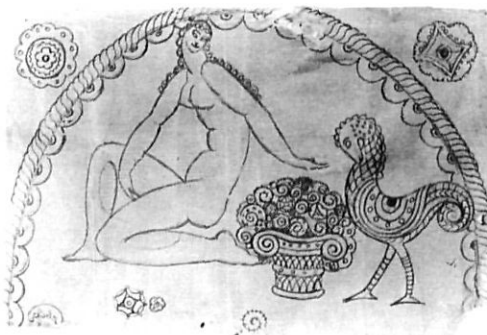
Adolescent autodidacte criat en una família nombrosa, Fidel passeja per la ciutat els típics barret i xalina d'artista romàntic. Els pòmuls marcats, l'esguard profund, ullerós. En veure els seus autoretrats hom evoca, involuntàriament, no sabem quina semblança amb el centroeuropeu Kafka. ¿Són els «aires» del mateix temps o els aires del carrer de la Força, d'una Girona encongida, d'una infància —la seva— tota interioritzada? Les primeres coses de Fidel (dibuixos, esbossos de composicions), són coses en les quals l'expressivitat —quasi tenebrosa— hi té un paper rellevant. En encarar-se amb l'escultura sembla ja ésser tot seguit l'escultor que entenem avui en parlar de Fidel. Al fi i al cap, una vida estroncada a vint-i-dos anys no podia tampoc proposar-nos una gran diversitat. Fidel Aguilar, escultor noucentista, és inconfundible: no els hem vist en ningú aquests ulls esbatanats, immensos; aquests bucles estructurats i convertits en motivació escultòrica pura, independent; aquest sentit arquitectònic en l'organització de les masses; aquesta tendra sensualitat literalment «lírica».

En esmentar que sembla obligat repertori de «corrents» que personalitzen l'obra d'Aguilar anomenarem, després de les referències mediterrànies el vitalisme de Rodin, el neoclassicisme de Bourdelle, Maillot, el sintetisme de Brancusi: llocs comuns, tanmateix, però també hi hem d'incloure el que potser era, per a Fidel, un heretatge més vertader que el de Grècia: els capitells del Claustre de la Catedral.

Aquell vailet que anava puntualment, els dissabtes, al final del bestiar de l'arenys de l'Onyar, on resseguia els ferros vells per cercar-hi les escarpes i els punxons oscats que després ell mateix llossarà per picar i polir els trossos de pedra i de marbre que arreplega a la Torre de Gironella fa, en l'espai de quatre o cinc anys, unes «estatuetes» d'una intuïció i d'un talent absolutament inusitats (la humilitat i la manca de recursos materials de Fidel devien ésser proverbials: Carles Rahola recull l'anècdota en la nota biogràfica que li dedica en el llibre

La ciutat de Girona). Aguilar no era pas un desconegut. Ultra la reciprocitat de les col·laboracions amb Masó, exposa a Girona (a l'Ateneu, una altra creació de Masó) i a Barcelona. És forja un «nom».

Era un artista inspirat i generós, fàcilment explotable. Anava amb el lliri a la mà. Tenia «àngel». Era un àngel.

Mite i realitat de Fidel

¿Girona l'ha oblidat? En realitat, hi ha tota una generació de gironins, tot un esperit i uns programes que, darrerament, semblen emergir després d'una catastròfica immersió o d'un oblit oficial i col·lectiu.

En la immediata post-guerra, el seu nom «flotava» vagament, legendàriament, en la ciutat. Pels que quasi només sabem de Fidel Aguilar a través del modest i correcte monument que l'any 1930 se li dedicà «per subscripció popular» en el jardí de la Devesa, diverses circumstàncies ens feien somniar desperts: la participació «popular» en la construcció del monument era un testimoni que Girona havia estat, cívicament, una ciutat veritablement «ateniense».

Fidel i nosaltres

Fins fa poc encara era possible de veure les obres precàriament conservades i religiosament servades per una de les germanes de Fidel Aguilar en el mateix pis del carrer de la Força on nasqué i morí. Recentment s'han hagut d'embalar. El pis no ofereix les garanties mínimes de soplúg... i menys d'habitable.

A l'hora en què les excavadores de la rendabilitat immobiliària amenacen algunes de les architectures de Rafael Masó, l'obra de Fidel Aguilar, íntimament lligada a l'arquitecte, a un gran moment de la vida de la ciutat, no solament és invisible, sinó que la que ja no és dispersa, incontrolable, corre el risc de perdre's o de caure en mans de qualsevol col·leccionista privat, de qualsevol eixerit especulador.

És urgent, doncs, de:

a) Localitzar, aplegar i posseir el màxim d'informació sobre l'obra de Fidel Aguilar i d'aquell període gironí.

b) Organitzar una exposició per a mesurar-ne la seva importància, la seva extensió i l'originalitat de la seva aportació.

c) Curar-ne la conservació i exhibir-la contínuament d'acord amb els mètodes tècnics i formals moderns, en un local escaient de la ciutat.

«A la recerca de Fidel Aguilar»,
a *Presència*, núm. 299,
Girona, 3 d'abril de 1971.

Carta a Fidel Aguilar

El teu àngel popular s'ha sortit amb la seva. Dic popular, admirat Fidel, perquè, des de que ens vares deixar, l'any 1917 –tenies llavors solament vint-i-dos anys–, sempre han estat *populars* les iniciatives i les poques intervencions que t'han salvat de l'oblit. La majoria dels admirables escriptors que compartien amb tu aquella petita, però culta i inquieta Girona, i d'altres de fora d'aquí –el teu nom ja havia trascendit les muralles–, digueren, en aquell moment, la seva pena i la pèrdua que significava la teva prematura i brutal desaparició.

Autoretrat de Fidel Aguilar.

Gran havia d'ésser la simpatia i perdurable el record que desvetllares, perquè alguns anys més tard –el 1930–, els *Amics de les Arts* t'alçaven un emotiu monument, per *suscripció popular*, en el jardí de la Devesa que tantes vegades havies dibuixat. Després va venir la guerra civil i ningú estava d'orgues.

Ja he tingut ocasió d'escriure en algun altre lloc com ha estat de lenta i difícil la reconstrucció d'aquell període literari i artístic vostre: semblava que la terra us havia empassat i tot plegat no és pas tampoc que faci d'això tants anys! Noves generacions han maldat per conèixer-vos. Ara tenim llibres que parlen de vosaltres i una situació artística quasi «normal».

...

Bona feina. Tot s'ha anat aclarint. Et coneixem millor, quasi del tot. Ara, ja ens sembla solament anecdòtic evocar, en recordar-te, les imatges llegades pels escriptors contemporanis i amics teus (Xavier Montsalvatge, Carles Rahola, Miquel de Palol, Prudenci Bertrana), parlar del teu origen humil, dels teus nombrosos germans, dels breus estudis en el Seminari (estudis que tu mateix qualificaves –amb inspirada modestia– de massa «científics»), de la teva feina de tallista («...la feixuga tasca dels encàrrecs vulgars de tallista, com eren capsaleres de llit i demés detalls decoratius de gust escarransit...»), de la teva simplicitat, de les teves

dificultats («...però que en definitiva li feien bullir l'olla»), de les eines que compraves als ferros vells i aprofitaves per a picar els troços que trobaves a Les Pedreres, dels teus tranquils i feinejadors tallers en el barri de la Catedral, del teu desinterès («...participà al públic de les seves obres mitjançant les reproduccions que li han donat més renom que cuartos. Es per aquest mitjà, incomprens per algú, que hom el coneix, altrament haguera passat si les seves obres haguessin quedat, diguem-ne, inèdites»), de que eres explotat, com és degut. Perquè, diga'm, Fidel, quin artista –almenys abans d'encimbellar-se– no ho és d'explotat? I si generalitzem, per altra banda, aquest sembla ésser també el destí de tots els homes que treballen amb les mans.

...

Inacabada la teva obra? Incompleta? Estruncada sí. Una convulsió formal ha sacsejat l'art, Fidel, immediatament després, i tu, amb el teu gran talent per a estilitzar, per a manejar les formes i els volums, amb el teu gust segur pels materials, no hauries pas restat insensible als canvis, a la recerca.

Però, per damunt de tot hi ha una evidència: tenies la passió que caracteritza a l'artista, a l'home que de la creació en fa un tot. La teva, era una flama tranquil·la, però constant i devoradora, era de debó. I es manté viu en les teves coses el caliu de la teva efímera combustió. Vares

viure intensament. Avui entenem clarament la relativitat de les nocions d'extensió temporal i de quantitat en l'acte humà que és l'obra artística.

...

De moment s'exposaran les teves coses a la Rambla, molt ben presentades. Durant i després de les Fires. Serà la teva Festa, Fidel. Faràs goig (als menestrals del teu temps els agradava posar-se de vint-i-un botó els dies de festa), serà l'equivalent del teu retrat ovalat que hi ha a casa teva, voluntària la mirada i les faccions.

La Sala de la Rambla és molt concorreguda. És natural que tu, fill del poble de Girona, estiguis entre la teva gent. Després es mirarà de fer quelcom de menys provisional. S'ha d'evitar que la teva obra s'escampi, com el boll, en l'empobridora era dels que compren l'art per a fer el «grande», o per a invertir els diners amassats qui sap de quina manera. Entre tots, a veure si es pot fer alguna excepció. Que les nostres més genuïnes institucions prenguin consciència que és important i urgent sentar les bases culturals de la nostra identitat.

«Carta a Fidel Aguilar», a *Fidel Aguilar*.
Catàleg de l'Exposició, Ajuntament
i Col·legi d'Arquitectes, Girona, 1972.

«Síndrome Fidel»

Em considero víctima de la *síndrome Fidel Aguilar* i, tal vegada, puc resoldre aquest paper, aquest compromís voluntari –sense recolzar-me en comentaris i investigacions fets per gent coneguda, per amics, professionalment molt competents.

Per Fires del 1991, l'Ajuntament de Girona va organitzar, a les Sales Municipals, una escollida i rigorosa mostra de l'obra de Fidel Aguilar amb el corresponent i bell catàleg. No la vaig poder veure, l'exposició. Estava malalt. Em van telefonar per reproduir dues *aproximacions* a l'escultor del carrer de la Força que ja havia escrit –no sense dificultats– feia vint anys. Una va publicar-se en un número de l'any 1971 de la revista *Presència* dedicat a Rafael Masó i col·laboradors; l'altra era per al catàleg de la primera exposició important –a la postguerra– de Fidel Aguilar, feta l'any 1972 a la sala municipal que a continuació duria el seu nom.

Era l'any de la seva recuperació.

Anàlisi i recuperació

Valoració: la tesi de llicenciatura presentada a la Universitat de Barcelona per Jaume Fàbrega vergonyosament roman encara inèdita. No existeix una col·lecció d'estudi i divulgació dels artistes plàstics gironins de cent cinquanta anys ençà –de manera aproximada–, ni un treball globalitzador, ni una col·lecció d'obres visible –pinacoteca, museu–, exhaustiva el màxim

possible—, documentada i seqüencial. Què passa a Girona ciutat? Potser no val la pena? Girona no donaria tant com Olot o Figueres-Dalí?

Valoració i recuperació física de bona part de l'obra, un centenar de peces —dibuixos i escultures entranyablement conservades —afortunadament— en el clos familiar d'un ruïnós pis —el cel per teulat en una cambra inutilitzada del carrer de la Força durant cinquanta-cinc anys, mitjançant una més que discreta negociació entre el Col·legi d'Arquitectes, l'Ajuntament (el d'aleshores, res a veure, proporcionalment, amb la multimilionària negociació de l'Ajuntament actual amb la col·lecció del cinèfil senyor Mallol) i els Aguilar supervivents, en particular Rosa, la fidel germana d'en Fidel.

Reproduccions

Capítol a part és el de les reproduccions d'estatuetes —molt més que simples bibelots— que el ceramista Marcó de Quart (sóc fanàtic de la terrissa negra) va començar al 1919, ja mort Fidel. L'explotació de la reproducció en ceràmica *argerata* de mitja dotzena ben bona d'obres de Fidel s'ha tornat a activar i distribuir en botigues de regal, amb un petit —bufó— catàleg. Es poden qualificar de múltiples dels originals de Fidel? Qui controla la qualitat —motlles usats— i qui controla els drets de reproducció?

Volia *refrescar* el meu contacte amb les coses de Fidel. La sala que se li havia dedicat al Museu d'Història de la Ciutat —el llegat de la negociació de 1972— no existeix. Fidel Aguilar torna —inexplicablement— a ser amagat. Ara ben estudiat i *fixat*, ben empaquetat en els dipòsits del Museu d'Història de la Ciutat, protegit, segur.

Gironí, català, europeu

Fidel Aguilar, l'escultor gironí de vida tan efímera, no és necessari, malgrat tot, mitificar-lo. Ha existit, de debò. Barreja de romàntic —la melangia tan gironina—, de manierista —ritme i moderada sensualitat, ben catalana— i d'admirable talent manual i projectiu en totes les tècniques que van utilitzar —dibuix, aquarel·la, gravat, talla, *terracotta*, escultura i relleu. Hi ha una genial percepció de l'antigor —neoclassicisme— i de la modernitat: una malaurada incògnita. Un *pathos*, una aurèola poètica. Fidel no es mou materialment ni espiritualment de l'àmbit urbà de l'antic Call: reminiscències jueves d'una cultura reflexiva, assetjada, acostumada a la introversió? L'expressivitat dels dibuixos —influències centroeuropees?— reflecteix l'entorn humà de Fidel, és la sal de la seva aportació, la imprecisa dosi *inquietant* que transcendeixi la manifesta qualitat plàstica dels seus treballs gràfics.

Girona ha d'estar a l'altura de la recuperació, el gaudi i l'enteniment total, definitiu, de l'obra d'aquesta criatura tan dotada, tan positiva. Del creador d'una proposta serena, reconfortant, civilitzada, els components de la qual només apareixen en una col·lectivitat molt de tant en tant, ja és sabut. Cada cent o dos-cents anys?

Autenticitat

No ens podem quedar satisfets i conformar amb el relaxament, la regressió, la banalització d'un tipus de producció i oferta artística consumista, *light* —tova, lleugera, fluixa—, succedània, que es comercialitza en la Girona que s'emmiralla en la seva petulància petitburguesa, en la seva in-cultura (cultura rebaixada: no parlo de roba, sempre útil i necessària).

Defensar Fidel Aguilar, la seva exemplaritat, la seva obra forta —flexible—, sincera i franca, és defensar, en sóc conscient, moltes coses que les voldríem, volem, *autèntiques*. Sé que defensant Fidel Aguilar em defenso a mi mateix i a altres artistes i persones d'origen popular que ensopeguem encara amb les barreres tradicionals i de classe. Fregant la marginació. Sense veu.

Girona no es pot girar d'esquenes al centenari de Fidel Aguilar. No el podem tornar a amagar o a sentir-nos ja prou justificats: el monument al jardí de la Devesa, que es freqüenta molt poc.

Amb el desinterès o la inèrcia, la crisi —la confusió i imprevisió— s'anirà instal·lant d'allò més.

O deixem-ho córrer. No ens mereixem Fidel Aguilar!

"La modernitat de Fidel Aguilar",
a *El Punt*, Girona, 20 de juliol de 1994.

Enric Marquès era pintor i escriptor.